

Herstelbeleid, transitiebeleid en de andere urgente, grote thema's

Inleiding

De inhoudelijke opdracht aan de informateur bestaat uit drie delen:

- i) politieke overeenstemming te zoeken voor herstel- of transitiebeleid dat niet los kan worden gezien van een aantal al veel langer bestaande problemen in economie en samenleving;
- ii) inventariseren welke (andere) urgente, grote thema's met voorrang moeten worden uitgewerkt ten behoeve van een regeerakkoord op hoofdlijnen
- iii) na te gaan welke afspraken er bij voorrang gemaakt moeten worden om de democratische rechtsorde te herstellen en te versterken

Uit de verschillende gesprekken met de fractievoorzitters komt een duidelijke wens naar voren om bij de uitvoering van deze opdracht te beginnen met het formuleren van gezamenlijke, overkoepelende ambities en doelen voor onze samenleving en economie. Deze ambities vormen het lange termijn perspectief en daarmee de hoofdrichtingen van het transitiebeleid en van de andere grote thema's.

Vanuit deze overkoepelende ambities kan vervolgens worden terug geredeneerd naar concrete, noodzakelijke maatregelen voor de korte termijn en naar het herstelbeleid. Op deze manier wordt gegarandeerd dat ook korte termijn maatregelen in dienst staan van het bereiken van de gezamenlijke ambities en overkoepelende doelen.

Een tweede rode draad uit de gesprekken is dat het herstel- en transitiebeleid bij voorkeur vloeiend in elkaar overlopen. Over het algemeen wordt herstelbeleid daarbij gezien als herstel en nazorg voor de korte termijn, gericht op het weer gezond en weerbaar maken van onze samenleving en economie na de Corona crisis. Transitiebeleid is dan beleid dat zich richt op de langere termijn en op meer structurele maatregelen. Ook voor de andere grote thema's geldt dat het om langere termijn, structurele maatregelen gaat.

Tussen het korte termijn herstelbeleid en de langere termijn maatregelen zit een derde categorie van urgente, vaak complexe, uitdagingen, zoals de stikstofcrisis, ook in relatie tot de bouwopgave, de hervorming van het toeslagen stelsel en de onevenwichtigheden in de arbeidsmarkt, waar de consensus onder de meeste fractievoorzitters is dat er geen tijd te verliezen is, maar waar oplossingen complex(er) en vaak samenhangend met andere domeinen zijn. Korte termijn concrete maatregelen, hoe wenselijk ook, lijken daarom niet haalbaar, of in ieder geval niet voldoende. Dit geldt ook voor een blijvende aanpak van de pandemie, waarbij het hoofdaccent langzaam verschuift naar de preventieve kant van het gezondheidsbeleid.

Voor de meerderheid van de partijen is het beleid daarom in drie onderdelen onder te verdelen:

- i) Transitiebeleid en de andere grote thema's, die zich op de middellange en lange termijn richten en onderdeel zijn van de formatie, en dus van het regeerakkoord. Hiervoor bieden de gezamenlijke overkoepelende ambities de hoofdrichting.
- ii) Herstel- en nazorgbeleid, gericht op het korte termijn herstel en het vergroten van de weerbaarheid van onze samenleving en onze economie uit de Corona crisis. Hier valt ook

achterstallig onderhoud onder en andere korte termijn maatregelen waar door de Corona crisis geen prioriteit aan kon worden gegeven, maar die nu met spoed moeten worden opgepakt.

- iii) Urgente uitdagingen waar geen tijd te verliezen is, maar die vanwege hun complexiteit en/of samenhang met andere domeinen nader overleg vragen.

Het herstellen en versterken van de democratische rechtsorde wordt als een integraal onderdeel gezien binnen deze categorieën. Veel fractievoorzitters zien het respecteren van de democratische rechtsorde als een randvoorwaarde voor het beleid. Zie het document “De democratische rechtsorde. Een agenda voor afspraken ten behoeve van herstel en versterking van de democratische rechtsorde” voor dit deel van de opdracht aan de informateur.

In het bijgevoegde stroomschema zijn de onderlinge relaties tussen de verschillende onderdelen van de opdracht aan de informateur illustratief weergegeven.

In het navolgende worden in onderdeel 1 de overkoepelende gemeenschappelijke ambities en doelen toegelicht die tezamen richting geven aan het transitiebeleid en aan de andere grote onderwerpen, zoals deze naar voren komen uit gesprekken met de partijen, de planbureaus en de externe deskundigen. Vervolgens wordt aan de hand van deze overkoepelende doelen in onderdeel 2 terug geredeneerd naar de korte termijn om zo tot concrete voorstellen te komen voor het herstel- en nazorg beleid, inclusief de aanpak van achterstallig onderhoud. In onderdeel 3 tenslotte worden aanbevelingen gedaan om een aantal urgente, complexe uitdagingen zo snel mogelijk op te pakken, afhankelijk van de snelheid van de formatie door de formerende partijen of door het demissionaire kabinet.

Onderdeel 1:

De zeven overkoepelende gemeenschappelijke ambities en doelen:

transitiebeleid en de overige grote onderwerpen

Dit onderdeel kan gezien worden als een eerste aanzet voor een agenda voor formerende partijen bij het opstellen van een regeerakkoord. Per ambitie wordt een aangegeven wat de opgave en de te bereiken doelen zijn en welke onderwerpen daarbij passen in een (niet limitatieve) agenda.

Transitiebeleid

Op basis van de door de informateur gevoerde gesprekken met de fractievoorzitters, de planburea's en de externen, alsmede de verkregen input via rapporten, adviezen en brieven kunnen drie transities worden onderscheiden, die tezamen uiting geven aan de gewenste richting voor de Nederlandse samenleving en economie.

1. Kansenrijke en inclusieve samenleving

Opgave en doelen

De Corona crisis heeft het vergrootglas gelegd op een aantal fundamentele onevenwichtigheden in de Nederlandse samenleving: de kansengelijkheid in het onderwijs, de tegenstellingen op de arbeidsmarkt en de groeiende ongelijkheid. Nederland is een welvarend en sociaal land, waarin iedereen gelijke kansen verdient, waarin iedere burger kan en mag meedoen en waarin mensen zich kunnen ontplooiën, in zowel het economische, het sociale als het culturele leven. Tijdens de coronacrisis is zichtbaar geworden hoezeer economie, gezondheid en het sociale en mentale welzijn van elkaar afhangen en op elkaar inspelen. Corona begon als een gezondheids crisis, werd al snel ook een economische crisis en tastte vervolgens - en daardoor - ook het mentale en sociale welzijn aan van (groepen) burgers. Nu pandemie onder controle lijkt en de economie zich aan het herstellen is, is het van belang de aandacht voor het mentale welzijn en de ontwikkelingskansen voor iedereen scherp in het oog te houden. Het zou voor je onderwijs, ontplooiing of kansen op de arbeidsmarkt niet uit moeten maken in welke wijk je woont, of wat je achternaam of achtergrond is. De realiteit is dat dat nu te vaak wel uitmaakt. Dat was al zo voor corona en die kloof is alleen meer verder gegroeid.

Kansengelijkheid is in ieders belang. Kinderen van ouders met een lagere sociaaleconomische positie blijken kwetsbaarder te zijn – bijvoorbeeld als het gaat om hun gezondheid en gedurende hun schoolloopbaan - en hebben minder kansen en ruimte om hun talenten te ontwikkelen, op cognitief, maar ook op sociaal, sportief, creatief en emotioneel vlak. Dat maakt dat zij met een minder gunstige uitgangspositie de samenleving en arbeidsmarkt betreden en zelf ook meer kans hebben om in een sociaaleconomische lagere positie terecht te komen. Zo werken de gevolgen van kansengelijkheid op individueel niveau breder door in onze samenleving (school, werk, gezondheid, wonen).

Het onderwijs kan een sleutelrol vervullen om de kansengelijkheid te verminderen, maar doet dat nu onvoldoende. De Inspectie van het Onderwijs constateert al een aantal jaar dat kinderen van ouders met een lager inkomen en minder diploma's lang niet altijd in staat worden gesteld het

niveau te bereiken dat zij cognitief aankunnen. De coronacrisis heeft deze ongelijkheid alleen maar verder vergroot.

Naast onderwijs is een goed sociaal netwerk van groot belang voor kansengelijkheid. De sociaaleconomische achtergrond en de buurt waarin je woont spelen een rol bij het opbouwen van een netwerk; met een beperkt netwerk is het vervolgens lastiger een stageplaats of baan te vinden en zo ontstaat een zelfversterkend effect, want zonder stage of baan wordt het verstevigen van een netwerk verder bemoeilijkt.

De onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt verdiepen de ongelijkheid verder: kwetsbare groepen hebben vaker flexibele contractvormen (uitzendarbeid, oproepcontracten, tijdelijke contracten, ZZP) en daardoor minder werk- en inkomenszekerheid. In de coronacrisis bleek dat juist deze contractvormen als eerste werden beëindigd, en de reeds minder goede sociaaleconomische positie van deze groep burgers verder verslechterde.

Tijdens de coronacrisis is extra zichtbaar geworden hoe belangrijk recreatie, cultuurbeleving en sport en beweging zijn. Zij vormen als het ware het bindweefsel van de samenleving, niet alleen in sociaal en mentaal opzicht, maar ook economisch is er vaak een keten aan bedrijvigheid om deze sectoren heen.

Het SCP onderscheidt binnen de inclusieve samenleving vijf verschillende maatschappelijke opgaven. Een maatschappelijke opgave betekent daarbij volgens het SCP niet alleen een opgave voor politiek of overheid, maar ook voor bedrijfsleven én burgers. Deze opgaven bestonden al en zijn door de coronacrisis verscherpt. Het is daarom zaak korte termijn herstel te koppelen aan interventies op de lange termijn, en daarbij een breed welvaartsperspectief te hanteren. Concreet onderscheidt het SCP: i) samenleven in verscheidenheid, ii) zinvol en volwaardig meedoen aan de arbeidsmarkt, iii) zinvol en volwaardig meedoen aan onderwijs en ontwikkeling, iv) zorg voor kwetsbaren in het sociaal domein en v) zorg dat burgers zich gehoord voelen, vertrouwen hebben in elkaar en in de overheid (deze laatste opgave valt ook onder de agenda voor het herstellen en versterken van de democratische rechtsorde). Zie de bijlage "Notitie inclusieve samenleving t.a.v. informateur M. Hamer".

Het verminderen van de kansenongelijkheid en de onevenwichtigheden in de Nederlandse samenleving moeten dan ook prioriteit zijn voor een nieuw kabinet. Daarvoor is een sterke publieke sector nodig, ook op provinciaal en gemeentelijk niveau. Dat betekent niet dat de overheid overal voor verantwoordelijk is, of dat Nederland naast een inclusieve en kansenrijke samenleving een risico vrije samenleving is. Zeker niet alle onzekerheden zijn weg te nemen. Als burger heb je ook - binnen je eigen kunnen - een eigen verantwoordelijkheid voor je ontwikkeling en welbevinden, waarbij je de normen en waarden van de Nederlandse samenleving respecteert.

Agenda

Concrete onderwerpen die door de fractievoorzitters onder dit thema naar voren zijn gebracht, zijn onder meer: i) verkleinen kansenongelijkheid onderwijs, met aandacht voor vroeg- en voorschoolse educatie ii) verkleinen onevenwichtigheden arbeidsmarkt: flexibele vormen van arbeid verkleinen, vaste contractvorm aantrekkelijker maken voor werkgevers, voorkomen concurrentie op arbeidsvoorwaarden, echte zelfstandigen moeten kunnen blijven ondernemen, iii) om- en

bijbscholing, van werk-naar-werk trajecten en leven lang leren, ook voor jongeren (stages, leerplekken), iv) aanpak armoede en schulden, v) aandacht voor kwetsbare groepen: minder geschoolden, mensen met een migratie achtergrond, mensen met een arbeidsbeperking, vi) aandacht voor positie middenklasse, vii) hervorming belasting- en toeslagenstelsel, viii) integratie en burgerschap.

2. *Duurzame economie met versterking verdienvermogen*

Opgave en doelen

De Corona crisis heeft onze economie hard geraakt, maar biedt ook kansen voor een duurzaam herstel uit de crisis. Een duurzaam herstel is noodzakelijk om aan de eisen van de klimaatwet, de Europese Green Deal en het Urgenda-vonnis te voldoen. In de zomer van 2021 wordt helder welke aanscherping van het Nederlandse klimaatbeleid noodzakelijk is door de EU Green Deal. Daarbij moet Nederland zelf ook keuzes maken. De studiegroep Invulling klimaatopgave Green Deal (Commissie van Geest) heeft in haar eindrapportage in januari 2021 inzichtelijk gemaakt welke politieke keuzes denkbaar zijn door het uitwerken van drie illustratieve varianten. Elk van deze varianten biedt kansen en risico's voor Nederland ten aanzien van de kosten, economische effecten en risico's op korte en lange termijn, de uitvoerbaarheid, weglekeffecten en de maatschappelijke acceptatie van het klimaatbeleid.¹

Naast een aanvullende klimaatopgave vraagt ook de stikstofcrisis om extra inspanningen. Op 19 maart jl. heeft het demissionaire kabinet een aantal verkenningen gepubliceerd die het nieuwe kabinet handvatten bieden om ook op de langere termijn invulling te geven aan de stikstofopgave.² Deze verkenningen gaan onder meer in op de mogelijke lange termijn doelstellingen en geven daarbij verschillende transitiepaden aan, met aandacht voor de onderlinge samenhang met andere maatschappelijke vraagstukken zoals de klimaatproblematiek, de opgaven voor gezondheid, lucht- en waterkwaliteit, toekomstperspectief voor de landbouw, landschap en een productief en duurzaam economisch verdienvermogen met ruimte voor woningbouw en infrastructuur. Ten aanzien van het instrumentarium is een belangrijk discussiepunt de mate van vrijwilligheid bij de noodzakelijke aanpassingen in de landbouw en de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen de bestuurslagen; m.n. tussen Rijk en provincies.

Verduurzaming kan niet los gezien worden van het toekomstige verdienvermogen van Nederland. Verduurzaming moet haalbaar en betaalbaar zijn voor burgers en bedrijven, zowel voor de grote industrie als voor het MKB. Het verdienvermogen van ons bedrijfsleven moet overeind blijven; ook ten behoeve van de toekomstige generaties. Alleen dan blijft draagvlak voor het beleid behouden. Daarbij zijn onderzoek en innovatie de belangrijkste 'drivers' om additionele groei voor onze economie te genereren en tegelijkertijd de maatschappelijke uitdagingen (transities) te adresseren.³

Een voortvarend beleid gericht op verduurzaming biedt ook kansen om ons verdienvermogen te versterken. De opgaven in het dichtbevolkte Nederland zijn soms groter dan elders, maar ook in

---

¹ Zie "Bestemming Parijs: wegwijzer voor klimaatkeuzes 2030, 2050", eindrapportage studiegroep Invulling klimaatopgave Green Deal januari 2021

² Zie <https://www.aanpakstikstof.nl/actueel/nieuws/2021/03/19/verkenningen-voor-stikstofopgave-voor-de-langere-termijn>

³ Zie SER Denktank Coronacrisis "Perspectief op herstel", p23.

andere landen zijn vergelijkbare transitie noodzakelijk. Een gericht innovatie en transitiebeleid kan de concurrentiepositie van Nederland daarom op langere termijn ook versterken middels o.a. een duurzaam industriebeleid en het stimuleren van innovatie.

Agenda

Onderwerpen die onder deze transitie vallen zijn daarom onder meer: i) invulling aanvullende klimaatopgave, ii) invulling stikstof opgave, iii) circulaire economie, iii) duurzaam MKB beleid, iv) duurzaam industriebeleid, v) stimuleren innovatie, vi) onderzoek en ontwikkeling, vii) Groeifonds, viii) Invest-NL, ix) *Recovery and Resilience Fund*

3. Digitalisering en innovatie

Opgave en doelen

Digitalisering en innovatie spelen een steeds grotere rol in ons dagelijks leven. Deze ontwikkeling is door de Corona crisis, en het daardoor voor velen verplicht thuiswerken en werken op afstand, alleen maar versneld. Dit brengt kansen met zich mee, maar ook uitdagingen. Technologische innovaties zoals robotisering, kunstmatige intelligentie (AI) en andere digitale toepassingen kunnen voor extra welvaartsgroei zorgen en bieden in potentie grote kansen voor productiviteitswinst en kwaliteitsverbetering, waaronder betere dienstverlening. De potentie van digitale technologie kan echter alleen benut worden als de kwaliteit en snelheid van digitale verbindingen voldoende is, mensen over de juiste digitale vaardigheden beschikken en innovatie voor met name *start-ups* en *scale-ups* voldoende gefaciliteerd wordt middels de juiste randvoorwaarden, waaronder het bewaken van een gelijk mondiaal speelveld. Ook zijn digitale veiligheid, eigendomsrecht van data en het borgen van privacy van belang.

Agenda

Onderwerpen die daarom onder dit thema aandacht behoeven zijn: i) verkleinen digibetisme (ook in relatie tot laaggeletterdheid) en verbeteren van digitale vaardigheden, inclusief om- en bijscholing, om te voldoen aan de alsmaar groeiende behoefte aan 'tech' arbeidsaanbod, ii) faciliteren van (digitale) innovatie voor met name *start-ups* en *scale-ups*, iii) verbeteren kwaliteit en snelheid digitale verbindingen (verantwoorde uitrol 5G), iv) verbeteren digitale veiligheid, ook door en voor de publieke sector, waaronder actieprogramma starten veilige data programma's, v) verbeteren digitalisering voor en door publieke sector, vi) strategische onafhankelijkheid Nederland en Europa op digitaal vlak, bewaken gelijk speelveld en voorkomen oneerlijke concurrentie en ongewenste machtsposities, vii) eigendomsrecht data, viii) recht op privacy, ix) cybersecurity, x) verantwoorde *Artificial Intelligence*.

Overige grote thema's

Naast de drie grote transities kunnen vier andere grote thema's onderscheiden worden, die samen met de transities de 7 overkoepelende doelen van de formatie en het regeerakkoord kunnen vormen. Ook hier worden de opgave / de doelen en een (niet limitatieve) agenda van elkaar onderscheiden.

4. Gezondheid

Opgave en doelen

Dat gezondheid geen vanzelfsprekendheid is, is de afgelopen periode evident zichtbaar geworden. De kansen op een gezond leven zijn in Nederland niet gelijk verdeeld.⁴ Zo leven mensen met een kwetsbare maatschappelijke positie 7 jaar korter en 15 jaar langer in minder goede gezondheid dan mensen met een theoretische opleiding en hoog inkomen. Dit is niet alleen vanuit kansenongelijkheid een probleem voor het individu (hangt samen met waar je wieg stond), maar ook maatschappelijk een probleem omdat het gepaard gaat met hogere zorguitgaven en geringere arbeidsparticipatie en productiviteit. Daarnaast is de verwachting dat het absolute aantal mensen met dementie door alleen de demografie al toeneemt met 94% van 2018-2040.⁵ De komende decennia stijgen bij ongewijzigd beleid de uitgaven voor de zorg van bijna 10% bbp op dit moment naar 15% tot 20% over 20 jaar. Daardoor komen uitgaven voor andere publieke voorzieningen in het gedrang.

Het is daarom van belang om te werken aan een toekomstbestendig en toegankelijk zorgstelsel. Door slimmer te organiseren is betere zorg mogelijk (over schotten heen werken, inzet digitale mogelijkheden). Door de zorg toegankelijk te houden, in te zetten op behoud van vitaliteit, het voorkomen van vermijdbare ziekte en door meer focus op preventie en een gezonde leefstijl van jongs af aan. Door werven en behouden van voldoende gekwalificeerd zorgpersoneel. De uitdagingen in de zorg zijn complex en kunnen niet allemaal geïsoleerd worden opgepakt, maar vragen een integrale blik. Samen met gemeenten en lokale/regionale organisaties om te komen tot bijvoorbeeld een integrale aanpak op preventie (binnen het brede sociaal domein, en tbv de jeugdzorg), gezond ouder worden en zolang mogelijk zelfstandig te blijven wonen.⁶ Het vraagt ook samenwerking in de keten, zodat de zorg toegankelijk is en blijft. Ook als die zorg domein overstijgend is.

De zorg kent al langer een hoge werkdruk, hoog ziekteverzuim, hoge uitstroom en personeelstekorten. De (komende decennia) groeiende vraag naar zorg kan alleen worden voorzien met bijna de helft extra aan personeel. Dat is financieel en maatschappelijk onhoudbaar. Dit vraagt inzet gericht op werving en behoud van personeel, waardering, en digitale en sociale innovaties om aan de zorgvraag te kunnen blijven voldoen. Beschikbaarheid van voldoende en gekwalificeerd

---

⁴ conclusie Raad Volksgezondheid en samenleving, 'een eerlijke kans op gezondheid', mei 2021

⁵ volksgezondheidszorg.info, ERGO onderzoek

⁶ Adviescommissie Toekomst Zorg, 'oud en zelfstandig in 2023', juni 2020

personeel is in bepaalde regio's een probleem.⁷ Terwijl goede ondersteuning thuis en het persoonsgericht maken van de zorg een extra kwaliteitskader impuls vraagt.

Agenda

Onderwerpen die onder dit thema naar voren zijn gebracht, zijn: i) stimuleren van een gezond leven, met aandacht voor bewegen, gezond eten en preventie (voortzetten/aanpassen preventieakkoord) ii) een toekomstbestendig en houdbaar zorgstelsel: het verbeteren van de domein overstijgende zorg en samenwerking in de hele zorgketen (zorgaanbieders, verzekeraars), voldoende structurele capaciteit in de zorg, het - in Europees verband- verminderen van de afhankelijkheid van de wereldmarkt waar het gaat om zorgmateriaal, vaccins en medicijnen, iii) waardering voor de zorg: een cruciale factor voor een houdbaar en toekomstbestendig zorgsysteem is de beschikbaarheid van voldoende en gekwalificeerd personeel, iv) gezondheid speelt een rol van wieg tot graf. Op verschillende momenten kunnen hier medisch-ethische vraagstukken naar voren komen, van het ongeboren kind tot mensen die actief hun leven willen beëindigen.

5. Sterke infrastructuur en wonen

Opgave en doelen

Naast werk of inkomen en de kans op ontwikkeling en ontplooiing verdient iedereen in Nederland een fijn thuis. Er is in Nederland echter een groot woningtekort, huizen en huurprijzen stijgen onverminderd door – zelfs gedurende de Corona crisis - en wachtlijsten blijven groeien. Een betaalbare woning – op redelijke afstand van het werk – wordt voor steeds meer Nederlanders onbereikbaar. Tegelijkertijd moet de samenstelling van de woningvoorraad passen bij de demografische ontwikkelingen met meer ouderen, meer eenpersoonshuishoudens, behoefte aan een gevarieerd woningaanbod en hoge druk op de Randstad. De woningmarkt is dan ook een belangrijk thema voor het regeerakkoord, waarbij vier onderwerpen vaak worden genoemd: i) hoe en waar bouwen we in de periode tot 2030 ca 1 miljoen extra woningen?, ii) hoe houden we wonen betaalbaar voor huurders en kopers; niet in het minst voor starters en middeninkomens, iii) hoe zorgen we ervoor dat wijken en buurten verbeteren en vitaal en leefbaar blijven, iv) hoe verduurzamen we de bestaande woningvoorraad (zie bv. Actieagenda Wonen). Een stevige bouwimpuls vereist bovendien een breed gedragen oplossing van het stikstofdossier.

Om de in omvang en inwonertal groeiende steden bereikbaar te houden zijn investeringen in infrastructuur noodzakelijk. Dat geldt ook bij bouwen op uitleglocaties. Sommige partijen pleiten in dit kader voor een schaa sprong in het openbaar vervoer om tot betere en snellere verbindingen te komen en de wegen te ontlasten. Binnen stedelijke regio's wordt gepleit voor light rail-verbindingen. Investeringen van spoorverbindingen tussen steden moet "spoorboekloos" reizen mogelijk maken. Tenslotte wordt ook gepleit voor mobiliteitshubs aan de rand van de steden die overstappen tussen modaliteiten makkelijker maken. Al deze opties vergen investeringen die in de vrije ruimte in het mobiliteitsfonds (de ruimte na aftrek van de benodigde middelen voor beheer en onderhoud) niet beschikbaar is.

---

⁷ WRR, houdbare ouderenzorg, ervaringen en lessen uit andere landen, februari 2021

Sommigen zien in de Coronacrisis, door het vele thuiswerken en de verminderde reisbewegingen, aanwijzingen dat met overheidsbeleid ook gestuurd kan worden op de behoefte aan mobiliteit en reizen; zowel woon-werk als toeristisch. Dat roept dan weer de vraag op wat dat betekent voor de noodzaak tot uitbreiding van het Nederlandse wegennet en de noodzaak van groei van de luchtvaart. Ook technologische innovaties ten aanzien van mobiliteit – elektrische en autonoom rijdende auto's; elektrische fietsen, etc. – stellen mogelijk nieuwe eisen aan infrastructuur en de inrichting van onze steden, om de steeds meer diverse stromen op een veilige manier te accommoderen.

Agenda

Onderwerpen die onder dit thema aandacht vragen, zijn onder meer: i) bouwopgave, ii) betaalbare huur- en koopwoningen, iii) leefbaarheid steden, wijken en dorpen, iv) (schaalsprong) openbaar vervoer, v) opgave infrastructuur en noodzaak uitbreiding wegennet en groei luchtvaart.

6. Veiligheid

Opgave en doelen

De Nederlandse rechtsstaat waarborgt onze veiligheid en moet dit bij telkens veranderende bedreigingen doen, met de middelen die de rechtsstaat hiertoe biedt. Bedreigingen zijn onder meer afkomstig van de georganiseerde misdaad, de omgang met informatie door organisaties, digitale vormen van bestaande en nieuwe criminaliteit, en radicale tegenstellingen tussen personen en groepen in de bevolking.

De aanpak van deze bedreigingen vraagt aanpassingen in de capaciteit van mensen en middelen, bevoegdheden en organisatie van politie, boa's, justitie, waaronder OM, rechtspraak en verschillende instellingen voor detentie en reclassering, inlichtingendiensten en defensie. Daarbij zijn voor de krijgsmacht het behoud van slagkracht en snelheid, ook in het cyberdomein, van belang en gaat het dus ook om de aanpak van achterstallig onderhoud, waaronder het op orde brengen van materiaal en munitievoorraden, ICT en de staat van vastgoed. Terrorisme en radicalisering kunnen onder meer worden tegengegaan door vroegtijdige signalering en beperking van ongewenste buitenlandse beïnvloeding.

Agenda

Bestrijding van ondermijning van de rechtsstaat door georganiseerde criminaliteit vraagt een brede aanpak. Onderwerpen die hiertoe behoren zijn onder meer: i) financiële recherche en het afpakken van criminele vermogens, ii) het voorkomen, ook door samenwerking met onderwijs en jeugdzorg, en tegengaan van jeugdcriminaliteit, iii) controles bij grenzen, iv) bewaking en beveiliging, v) bestrijding van corruptie, vi) cybersecurity, vii) achterstallig onderhoud Defensie, viii) uitgaven Defensie in het licht van de norm voor lidstaten van de NAVO, ix) discussie aanpassing wet inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

7. Europa, internationaal en geopolitiek

Opgave en doelen

Internationale samenwerking blijft voor Nederland, als open economie, wezenlijk bij de aanpak van grensoverschrijdende vraagstukken en uitdagingen, waaronder de zich wijzigende verhouding tussen

grote mogelijkheden en de rol van opkomende landen. Bij internationale samenwerking vervullen multilaterale organisaties en vooral de Europese Unie (EU) een sleutelrol. De EU, waarin Nederland een belangrijke rol kan vervullen, is een internationale speler die beschikt over voldoende gewicht om effectief deel te nemen aan besluitvorming over politieke onderwerpen door de grote mogelijkheden. Daarom is een sterke en goed functionerende EU voor Nederland belangrijk.

Een sterke en goed functionerende EU omvat waarden, een stabiele eurozone en goede relaties met de aangrenzende landen en regio's. Een sterke EU werkt samen op grensoverschrijdende thema's zoals het klimaat, digitalisering, handelsverkeer, strategische autonomie en migratie. De EU draagt bij aan de voorkoming van geweldsconflicten en aan opvang van migranten in de regio. Mede in dit kader sluit de EU migratieovereenkomsten met herkomstlanden, onder meer ten behoeve van terugkeer. Bij controles aan de buitengrenzen en ondersteuning van asielverzoeken en opvang voert de EU een humaan migratiebeleid, met inbegrip van de verdeling van asielzoekers over lidstaten. Bij de ontwikkelingssamenwerking spelen de Strategic Development Goals van de VN een belangrijke rol. Bij handelsakkoorden is eerlijke concurrentie over en weer een belangrijk uitgangspunt. Ook speelt de EU een belangrijke rol bij het herstel uit de coronacrisis middels onder meer het *Recovery and Resilience Fund* (RRF) en is een discussie op gang gekomen over gezamenlijk Europees beleid om de grote schulden uit de coronacrisis gedegen en krachtdadig aan te pakken.

Agenda

Onderwerpen die onder dit thema vallen zijn daarom onder meer: i) goed functionerende EU, ii) Europese samenwerking op onder meer klimaat, energietransitie en digitalisering, iv) *Recovery and Resilience Fund*, v) handel en vraagstuk strategische onafhankelijkheid, vi) ontwikkelingssamenwerking, viii) migratie/integratie, ix) geopolitieke en mondiale verhoudingen met o.a. VS en China (ontwikkeling naar nieuw "multilateralisme").

Tot slot:

De agenda's van bovenstaande transities en overkoepelende opgaven kunnen nader worden uitgewerkt in een regeerakkoord. Daarbij zijn wet- en regelgeving, budgettair beleid en fiscale prikkels onderdeel van de beleidsmix en dienen afspraken te worden gemaakt over een gedegen financieel kader dat ondersteunend is aan het behalen van de ambities. Ook is cruciaal dat een toets op uitvoerbaarheid plaatsvindt.

Onderdeel 2:

Herstelbeleid, nazorgbeleid en achterstallig onderhoud

Nu de samenleving zich weer opent, dienen de steunmaatregelen die bedrijven, werknemers en de samenleving stutten tijdens de Corona crisis zorgvuldig te worden afgebouwd en over te gaan in herstel- en nazorg beleid, om de economie en de samenleving weer gezond, weerbaar en wendbaar te maken. De eerste tekenen van het economisch herstel zijn gelukkig goed maar economisch herstel is niet het enige dat na de Coronacrisis nodig is. Ook op sociaal, mentaal en ontwikkelingsvlak is schade berokkend en is aandacht en nazorg nodig. Bovendien is door de Coronacrisis achterstallig onderhoud ontstaan op verschillende terreinen en zijn noodzakelijke maatregelen uitgesteld. Ook dat moet nu aangepakt worden.

Veel fractievoorzitters en externen gaven in hun gesprekken aan dat het herstelbeleid zich weliswaar op de korte termijn moet richten, maar ook het aangrijpingspunt moet vormen om de lange termijn transitie te starten. Het gevoel bij velen is dat terug naar normaal niet normaal is, en dat op specifieke terreinen zoals (bewegings)ruimte, gebruik van en waardering voor natuur en werk-privé balans een herwaardering nodig is. De crisis heeft veel mensen aan het denken gezet over wat echt belangrijk voor ze is, in hun eigen leven en in de maatschappij. Dat blijkt ook uit de brede dialoog die de Rijksoverheid van februari tot en met mei dit jaar heeft georganiseerd met burgers, bedrijven, middenveld, (dwars)denkers en wetenschap (zie de bijlagen: “Rode draden van de burgerdialogen” en “Nederland na de crisis: overstijgende thema’s”). Het herstelbeleid moet daarom een eerste stap vormen naar het ‘nieuwe normaal’ en vloeiend over kunnen gaan in het gewenste transitiebeleid.

Concreet gaat het om maatregelen die echt niet kunnen wachten en noodzakelijk of *no regret* zijn, en om maatregelen die gericht zijn op na- en inhaalzorg. Waar extra financiële middelen nodig zijn, betreft het incidenteel en geen structureel geld, maar vaak zijn financiële middelen nog beschikbaar of niet het (grootste) probleem, en gaat het (ook) om aandacht en concrete actie. Het herstel- en nazorgbeleid kan – afhankelijk van de snelheid van de formatie – nog (deels) door het demissionaire kabinet ter hand worden genomen (op onderdelen is dat ook al gebeurd, zie hieronder). In de formatie kan vervolgens besloten worden de maatregelen onder het herstelbeleid te continueren, te intensiveren, of uit te faseren / te eindigen. Het herstelbeleid neemt dus geen voorschot op de formatie, maar draagt – als eerste stap – wel bij aan de wenselijke transitie.

Hieronder worden concrete voorstellen gedaan voor herstel- en nazorgbeleid op de overkoepelende doelen: kansrijke en inclusieve samenleving, duurzame economie met versterking verdienvermogen, digitalisering en innovatie, gezondheid en Europa, internationaal en geopolitiek. Op de doelen sterke infrastructuur en wonen en veiligheid worden korte termijn maatregelen voorgesteld om een start te maken met het aanpakken van achterstallig onderhoud en waar nodig een inhaalslag te maken.

Bij de voorstellen dient nog een check op uitvoerbaarheid plaats te vinden, in overleg met de betrokken departementen en uitvoerders. In sommige gevallen is ook een nadere uitwerking nodig. Wat betreft de benodigde financiering tenslotte zijn vaak nog financiële middelen beschikbaar of reeds gereserveerd, maar nog niet gealloceerd, en is het dus vooral zaak om deze middelen gericht in te zetten en de voorstellen uit deze brief hierbij mee te nemen. Daar waar extra financiering nodig wordt geacht, dient dat in overleg met het demissionaire kabinet te gebeuren, waarbij meerdere

fractievoorzitters benadrukten dat deze financiering effectief en doelmatig moet zijn en ook afhankelijk is van de vraag hoeveel incidentele financiële ruimte er in 2022 beschikbaar is.

1. Kansenrijke en inclusieve samenleving

Het korte termijn herstelbeleid moet de eerste stappen zetten om de kansenongelijkheid in het onderwijs en de onevenwichtigheid in de arbeidsmarkt te verminderen. Ook zijn nazorg maatregelen opportuun die gericht zijn op de groepen die extra geraakt zijn door de Corona crisis: jongeren, ouderen en kwetsbaren:

Onderwijs

- i) Nationaal Programma Onderwijs (NPO) 2021-2023: dit programma, gericht op het verminderen van onderwijsachterstanden, kan en moet ook zo ingezet worden dat de kansenongelijkheid wordt verminderd.⁸ Om de effectieve besteding van de beschikbare middelen goed te monitoren, zal na de zomer een eerste voortgangsrapportage naar de Kamer worden gestuurd.
- ii) Inzet naschoolse opvang bij inhalen achterstanden: de bso kan een steviger rol spelen in de brede talentontwikkeling van schoolgaande kinderen en zo een bijdrage leveren aan het inlopen van achterstanden en het bevorderen van gelijke kansen. Hierdoor kan ook het onderwijs worden ontlast.
- iii) Extra stageplaatsen mbo/hbo (zie ook onder *jongeren*).
- iv) Inhaalslag aanpak laaggeletterdheid

Werk

- i) Investeren in om- en bijscholing en van werk- naar werk trajecten met een speciale focus op tekortsectoren, zoals zorg, onderwijs en de duurzame technieksector. Voorbeelden van inzet zijn: het laten doorlopen van regionale mobiliteitsteams, het uitwerken van het idee van sociaal ontwikkelbedrijven en een heroriëntatieprogramma voor zzp'ers.
- ii) Investeren in leven lang ontwikkelen: de coronacrisis toont dat mensen en bedrijven weerbaar moeten zijn en blijven. Voldoende en goed opgeleide vakmensen zijn daarnaast de cruciale factor voor de transitie naar een duurzame economie en naar een steeds verdere digitalisering
- iii) Onderzoeken van de belemmeringen op de arbeidsmarkt: welke groepen zijn het hardst getroffen en welke sectoren ervaren in de herstelfase de grootste belemmeringen
- iv) Thuiswerken en hybride werken blijven faciliteren en stimuleren: digitale mogelijkheden, goede thuiswerkplek, oog voor kwetsbaren en mensen met beperking, oog voor nadelen en grenzen aan thuiswerken, idee thuiswerkreglement

---

⁸ In de woorden van de Inspectie van het Onderwijs in de Staat van het Onderwijs 2021: "Laten we al die middelen, innovatiekracht en energie inzetten om méér te doen dan alleen het inlopen van de corona-achterstanden, laten we daadwerkelijk zorgen voor duurzame verbetering. Want als de ambitie van de reparatie is om het onderwijs terug te brengen tot de toestand van vóór 2020, dan zijn te veel leerlingen daar niet mee geholpen. We hebben nu de kans om echt een ommekeer te bewerkstelligen, en het onderwijs duurzaam te versterken. Daarom doen wij met deze Staat van het Onderwijs de oproep: maak van de aangekondigde reparatie een renovatie."

Jongeren, ouderen, kwetsbaren

- i) Specifiek herstelprogramma voor jongeren, waaronder: i) volledige terugkeer naar fysiek onderwijs en loslaten 1,5 meter, ii) aanpakken stagetekorten, iii) aanpak jeugdwerkloosheid en oog voor schoolverlaters 2021, iv) stimuleren vacatures, werkplekieren, stages en traineeships voor starters.⁹
- ii) Ondersteunen van sociaal en mentaal welzijn van jongeren, kwetsbare groepen en ouderen. Hierbij is de acute problematiek verlicht door de versoepelingen, maar is op korte termijn een gedegen plan van aanpak nodig voor de langere termijn gevolgen van corona voor het mentale welzijn en eenzaamheid. Daarbij is een alarmerende toename in het gebruik aan verdovende middelen gesignaleerd onder jongeren. Het is belangrijk dat in kaart wordt gebracht of deze trend zich doorzet en zo ja, dat hier maatregelen toe genomen worden.
- iii) Start sociaal offensief kwetsbare gebieden en versterken leefbaarheid in steden, wijken en dorpen.¹⁰
- v) Voortgang Brede Schuldenaanpak, inclusief specifieke maatregelen als gevolg van corona crisis, voor een effectieve aanpak van armoede en schulden.¹¹

2. Duurzame economie met versterking verdienvermogen

Het herstelbeleid moet een aangrijpingspunt zijn voor de transitie naar een duurzame economie en daarmee het verdienvermogen van de Nederlandse economie versterken, inclusief innovatie en digitalisering via:

- i) Een zorgvuldige afbouw van steunpakket incl. de fiscale maatregelen (uitstel belastingen) voor bedrijven (reeds ingezet door demissionair kabinet) en extra steun voor de kunst- en cultuursector (reeds toe besloten door demissionair kabinet)
- ii) Moreel appel aan die bedrijven die steun hebben ontvangen om deze steun terug te betalen als ze over een heel jaar gezien nauwelijks of geen omzetverlies hebben geleden, of zelfs meer omzet hebben gedraaid. Een stap verder kan bijvoorbeeld een tijdelijke solidariteitsheffing zijn voor bedrijven die in de coronacrisis extra winst hebben gemaakt, zoals supermarkten.
- iii) Aandacht voor private schulden en het gebrek aan eigen vermogen van bedrijven (idee schuldenbank voor bedrijven): het demissionaire kabinet verkent momenteel via ronde tafel gesprekken met de grootste schuldeisers, waaronder banken, de mogelijkheden om op basis van publiek-private afspraken te komen tot een herstructurering van onhoudbare schulden bij levensvatbare bedrijven.
- iv) Herstructureringsopgaven bedrijven (idee hulplijn MKB): het demissionaire kabinet onderzoekt momenteel de mogelijkheden van verruiming van het saneringsbeleid, gericht op in de kern gezonde bedrijven.

---

⁹ Zie ook En nu....daden!" van de Jongeren denktank coronacrisis: <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/overige-publicaties/2021/en-nu-daden.pdf>

¹⁰ Zie het Manifest "Dicht de kloof".

¹¹ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/06/15/voortgangsbrief-aanpak-schulden>

- i) Co-financiering via Invest-NL, gekoppeld aan transitie en gericht op verduurzaming en versterking verdienvermogen.
- i) Inzet *Recovery and Resilience Fund* (RRF)

3. Digitalisering

Door de corona crisis en het vele thuis en op afstand werken heeft digitalisering een nog grotere vlucht genomen. Het herstelbeleid moet zich richten op het verder uitbouwen van de kansen die digitalisering biedt voor iedereen, op een veilige manier via het starten met:

- i) Verbeteren toegang digitalisering
- ii) Versnelde aanpak digitale vaardigheid
- iii) Verbeteren kwaliteit en snelheid digitale verbindingen
- iv) Stimuleren van digitale innovatie van met name start-ups en scale-ups
- v) Cybersecurity
- vi) Inzet *Recovery and Resilience Fund* (RRF)

4. Gezondheid

Het herstelbeleid moet zich richten op het voorbereiden op een eventuele nieuwe Corona besmettingsgolf en op het inhalen van achterstanden via:

- i) Continuering vaccinatie beleid, met extra aandacht voor kwetsbaren en migrantenouderen
- ii) Flexibel en gedifferentieerd testbeleid en voldoende testcapaciteit
- iii) Vasthouden aan verbeterde ketensamenwerking in de zorg
- iv) Verbetering ventilatie scholen en publieke ruimtes
- v) Inhaalzorg: ziekenhuizen, lokale zorg; herstel richt zich zowel op het herstel van het zorgpersoneel (voldoende rust na de Coronacrisis) als op het zoveel mogelijk voorkomen van verdere gezondheidsschade en onherstelbare schade door uitgestelde zorg
- vi) Aandacht en nazorg voor groepen die tijdens Corona extra geraakt zijn: mantelzorg, thuiszorg en jeugdzorg, met extra aandacht voor jongeren met complexe problematiek, en knelpunten toegang ggz voor corona gerelateerde zorg

7. Europa, internationaal en geopolitiek

Nederland kan het herstel niet alleen; we hebben Europa en de wereld nodig om goed uit de crisis te komen. Dat doen we via:

- i) EU vaccinatiebeleid en vaccinatiepaspoort
- ii) Steun vaccinaties aan rest van de wereld
- iii) Inzet *Recovery and Resilience Fund* (RRF)

Achterstallig onderhoud en inhaalslag

Door Corona is achterstallig onderhoud ontstaan en zijn sommige publieke investeringen blijven liggen. Daarom is op de volgende onderwerpen een inhaalslag nodig door via:

5. Sterke infrastructuur en wonen

- i) Start achterstallig onderhoud infrastructuur: wegen, bruggen, waterwegen, spoor
- ii) Start achterstallig onderhoud uitvoeringsorganisaties (ICT, capaciteit)

6. Veiligheid

- i) Start achterstallig onderhoud Defensie: materiaal, munitievoorraden, ICT, vastgoed, inlopen achterstanden in onderwijs, werving en werkgarantie
- ii) Aanpak ondermijning / zware criminaliteit
- iii) Reclassering: versterken re-integratie gedetineerden na coronacrisis
- iv) Start inhalen achterstanden in de strafrechtketen
- v) Politie: start met basis op orde

Onderdeel 3:

Urgente uitdagingen

In de gesprekken met de fractievoorzitters en externen kwam een categorie van urgente, vaak complexe en / of samenhangende uitdagingen naar boven, waarover de consensus bij de meerderheid is dat er geen tijd te verliezen is, maar die niet of onvoldoende met *quick fixes* aangepakt kunnen worden. Deze uitdagingen zijn dus te complex om met concrete korte termijn maatregelen opgelost te worden, maar kunnen tegelijkertijd niet wachten.

Daarom worden deze onderwerpen hieronder apart benoemd. Het advies is om op de kortst mogelijke termijn nader overleg te voeren - afhankelijk van de voortgang van de formatie door het demissionaire kabinet, de Kamer of door de formerende partijen – om zo snel als mogelijk tot breed gedragen, en structurele oplossingen te komen. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van de expertise van betrokken departementen, bestaande rapporten, adviezen en akkoorden, alsmede van de input uit de gesprekken met de fractievoorzitters en de externen (zie daarvoor de verslagen van de gesprekken). Ook hier geldt dat de benodigde financiering effectief en doelmatig moet zijn en afhankelijk is van de vraag hoeveel financiële ruimte er beschikbaar is.

Concreet zijn in deze categorie genoemd:

1. De oplossing van de stikstofcrisis en de uitvoering van het stikstofvonnis

Vrijwel alle fractievoorzitters benoemden de noodzaak om zo snel mogelijk tot een oplossing te komen om de stikstofcrisis op te lossen en uitvoering te geven aan het stikstofvonnis. Nederland is koploper stikstofuitstoot in Europa. Een voortvarende aanpak van de stikstofproblematiek en van het natuurherstel is essentieel: voor het bereiken van de natuurdoelstellingen, maar ook om ruimte te kunnen bieden aan maatschappelijke en economische ontwikkelingen die stikstofdepositie veroorzaken, waaronder de woningbouw en infrastructuur. Net als bij de klimaatopgave geldt dat de meeste fractievoorzitters graag op zo kort mogelijke termijn een integrale oplossing voor de stikstofcrisis willen, maar deze oplossing is complex en er bestaan verschillen van inzicht over de noodzakelijke maatregelen, en over de vraag of er – vooruitlopend op een integrale oplossing – *no regret* korte termijn eerste stappen gezet kunnen worden.¹²

2. De uitvoering van het Urgenda vonnis en de klimaatwet

Vooruitlopend op een integrale invulling van de extra klimaatopgave zijn maatregelen op de korte termijn nodig om te voldoen aan het Urgenda vonnis. De dip in uitstoot door de coronacrisis is voorbij en dwangsommen dreigen wanneer de overheid geen daadkracht toont en zorgt dat de CO₂-uitstoot voldoende daalt. De noodzakelijke korte termijn maatregelen moeten geen *quick fixes* zijn, maar eerste, belangrijke stappen naar een

---

¹² Zie voor mogelijke versnellingsopties en korte termijn maatregelen “Een duurzaam evenwicht. Versnellingsakkoord stikstofemissiereductie 2021 – 2030”, opgesteld door Natuurmonumenten, Natuur & Milieu, LTO Nederland, VNO-NCW, MKB Nederland en Koninklijke Bouwend Nederland en “Op weg naar toekomstbestendig herstel”, PBL notitie mei 2021

integrale oplossing voor de klimaatopgave. Mogelijkheden die genoemd zijn, zijn onder meer een isolatieprogramma voor woningen en bedrijfspanden, het sluiten van een of meer kolencentrales, en de *woman-on-the-moon* projecten van Stichting Urgenda, waarin de grootste industriële uitstoters van broeikasgassen (de ETS sectoren) zoals de staal- en chemie industrie, met steun van de overheid versneld naar (bijna) nul CO2 uitstoot kunnen gaan.

3. Korte termijn bouwimpuls en vergroten duurzaamheid en leefbaarheid steden, wijken en dorpen

Naast de klimaatopgave en de stikstofcrisis wordt ook het woningtekort door veel fractievoorzitters als urgente uitdaging genoemd, waarbij een oplossing voor de stikstofcrisis een randvoorwaarde is voor een voortvarende bouwimpuls. Deze bouwimpuls dient gecombineerd te worden met gebied specifieke investeringen in publieke voorzieningen ten behoeve van ontsluiting en duurzame verstedelijking (OV, fietsinfrastructuur, warmtenet), de aanpak van leegstanden en het vergroten van de leefbaarheid van steden, wijken en dorpen.¹³

4. Onevenwichtigheden arbeidsmarkt

De onevenwichtigheden in de arbeidsmarkt waren al voor de coronacrisis pregnant, en zijn door corona verder verdiept. Juist kwetsbare groepen zoals laaggeschoolden en arbeidsmigranten hebben relatief vaak een flexibel arbeidscontract met minder werk- en inkomenszekerheid. Deze contractvormen werden vervolgens in de crisis als eerste beëindigd, waardoor de reeds minder goede sociaaleconomische positie van deze groep burgers verder verslechterde. Het aanpakken van deze onevenwichtigheden is dan ook urgent en er is brede politieke consensus over de richting van de oplossing: de onderkant van de arbeidsmarkt beschermen via het beter reguleren van flexwerk, vaste contracten aantrekkelijker maken voor werkgevers en echt ondernemerschap blijven faciliteren. Ook liggen er diverse adviezen en rapporten met voorstellen om deze oplossingsrichtingen te concretiseren.¹⁴

5. Blijvende aanpak pandemie

De coronacrisis heeft een aantal kwetsbaarheden in ons zorgstelsel blootgelegd, die zo snel mogelijk moeten worden geadresseerd om Nederland blijvend in staat te stellen een eventuele nieuwe corona besmettingsgolf of een andere pandemie het hoofd te bieden. Hieronder vallen: i) verminderde afhankelijkheid van zorgmateriaal en medicijnen in Europees verband, ii) betere samenwerking in de zorgketen (tussen ziekenhuizen onderling en met verzekeraars), iii) voortzetting/aanpassing preventie akkoord, waaronder het stimuleren om mensen letterlijk in beweging te laten komen.

---

¹³ Zie ook het Manifest Dicht de kloof over de noodzaak voor een sociaal offensief in kwetsbare gebieden in grote steden.

¹⁴ Zie o.a. het eindrapport van de Commissie Regulering van Werk (Commissie Borstlap) en het ontwerpadvies voor de middellange termijn van de SER "Investeren in brede welvaart, publieke sectoren en toekomstig verdienvermogen", juni 2021.

Deze opgaven vragen tijd en zijn (in meer of mindere mate) complex, maar de coronacrisis heeft duidelijk gemaakt dat er geen tijd te verliezen is om hier mee te starten.

6. Het vereenvoudigen of afschaffen van het toeslagenstelsel, met als prioriteit de kinderopvangtoeslag

Alle fractievoorzitters zijn het erover een dat het huidige toeslagenstelsel onhoudbaar is. De toeslagenaffaire heeft de complexiteit en de tekortkomingen van het huidige systeem op zeer pijnlijke wijze blootgelegd. Hoe groot de consensus ook is om op zo kort mogelijke termijn de problematiek aan te pakken, de oplossingen zijn complex en niet eenduidig. Sommige partijen willen de toeslagen geheel afschaffen en de kinderopvangtoeslag vervangen door gratis kinderopvang. Anderen zien meer in het (sterk) verbeteren en vereenvoudigen van het huidige stelsel. In de eindrapportage van de Scenariostudie Vormgeving Kindvoorzieningen zijn verschillende scenario's uitgewerkt, van gerichte verbeteringen binnen het bestaande stelsel tot een scenario waarin op de langere termijn een volledig gratis aanbod van vier dagen voor kinderen van 0 tot 12 jaar wordt gecreëerd.¹⁵ De SER heeft in haar recente advies *Een kansrijke start voor alle kinderen* een aantal aanvullende varianten geïdentificeerd, die voor de komende kabinetsperiode een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van een betaalbaar aanbod en een bijdrage leveren aan de vereenvoudiging.¹⁶ Het is zaak dat nu zo snel mogelijk nader overleg plaatsvindt zodat gestart kan worden met een haalbare, uitvoerbare en realistische oplossing.

---

¹⁵ Zie Eindrapport Scenariostudie Vormgeving Kindvoorzieningen, 14 december 2020

¹⁶ SER Advies "Een kansrijke start voor alle kinderen: naar inclusieve en toegankelijke voorzieningen voor kinderen van 0-13 jaar", juni 2021